

Samo CHALUPKA

(1812-1883)

Mor ho !

Jeden z najstarších štúrovských básnikov a najľudovejší slovenský básnik. Je mladším bratom Jána Chalupku, ktorý bol prvým významným autorom veselohier, v ktorých zosmiešňoval zaostalosť malomešťanov a odcudzoval odrodilstvo.

Samo Chalupka sa narodil 27.02.1812 v Hornej Lehote. Študoval na lýceu v Kežmarku a v Bratislave, kde bol jedným zo zakladateľov Československej spoločnosti. Absolvoval evanjelickú teologickú fakultu vo Viedni. Od r. 1840 pôsobil v Hornej Lehote, kde zotrval až do svojej smrti 10. mája 1883. Pred svojim skonom požiadal, aby na jeho náhrobok dali vyryt' toto dvojveršie z jeho diela „Branko“: *„Pravde žil som, krivdu bil som - verne národ môj ľúbil som.“*

Vrcholom jeho tvorby je hrdinsko - epická báseň *Mor ho!* Samo Chalupka našiel námet v Šafárikových „Dejinách slovenskej reči a literatúry,“ kde sa hovorí, že sarmatský kmeň Limigantov roku 358 napadol rímskeho cisára Constantina. Samo Chalupka považoval tento kmeň za Slovákov a práve *Mor ho!* zachytáva historický boj Slovákov s rímskym vojskom.

Aj keď je dej stručný, na druhej strane autor dostatočne vystihol to, čo pre neho znamenala sloboda a národná hrdosť. Tieto vlastnosti a túžby preniesol na slovenský ľud, pretože si myslel a vlastne aj chcel presvedčivo dokázať iným, že všetky národy majú právo slobodne žiť vo svojej vlasti.

Chalupka svoj, myslím si, že môžem smelo povedať hrdinský epos dejovo umiestnil na brehu Dunaja. Časovo zachytáva príchod rímskeho cisára, ktorý si so svojím vojskom podmaňuje, lepšie povedané zotročuje, jednu krajinu za druhou a práve si rozložil tábor pod hradom Devín. Príchod rímskeho vojska vzburcuje celý slovanský rod, ktorý cíti hrozbu útlaku a poroby. Chalupka vložil do diela ideu za všetkých okolností bojovať za slobodu svojho národa, aj v už vopred prehratom boji a radšej zomrieť ako žiť v otroctve:

A ty, mor ho! - hoj, mor ho! detvo môjho rodu,

kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu;

a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:

Mor ty len: a voľ nebyť, ako byť otrokom (str. 23)

Slovenská staršina vyšle svojich najudatnejších junákov s mierovým posolstvom - chlebom a soľou k rímskemu cisárovi. Cisár, vedomý si svojej presily, vyjednávanie o mieri s junákmi odmieta. Začína sa boj za slobodu slovenského ľudu.

Dá sa povedať, že hlavnými postavami v tomto diele sú slovenskí junáci, ktorí predstavujú celý slovanský rod. Sú zástupcami slovenského rodu a autor ich opisuje: *Rastom sú ako jedle, pevní – ani sklala: zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala (str. 20).* Autor nimi symbolizuje slovenský národ - nebojácny, hrdý, smelý, obetavý. Autor teda používa kolektívneho hrdinu literárneho diela a statočnosť junákov vyjadruje v každej myšlienke: *Oni čelom nebijú, do nôh nepadajú, taká otroč neznáma slovenskému kraju; (str. 20).* Mierumilovnosť ako aj pohostinnosť slovenského ľudu nájdeme v slovách: *Zvyk náš nie je napádať cudzie vlasti zbojom:*

Sloven na svojom seje, i žne len na svojom; cudzie nežiada

Ale keď na naše dvere zaklope ruka cudzia v úprimnej dôvere: kto je, ten je: či je on zblízka, či zďaleka:

Vo dne, v noci na stole dar boží ho čaká (str. 21)

Túžbu po rovnosti medzi ľuďmi a slobode človeka vyjadril Chalupka jednoznačne:

Pravda, bohy vydaná, káže nám Slovanom: pána mať je neprávosť a väčšia byť pánom.

A človek nad človeka u nás nemá práva: sväté naše heslo je: Sloboda a sláva! (str. 21)

Protikladom hrdinstva a nebojácnosti je rímsky cisár, ktorého Samo Chalupka zachytáva ako zotročovateľa iných národov. Jeho pýchu a túžbu vládnuť celému svetu vyjadril slovami: „Vedzte, že som pán Rímu, a Rím je pán svetu: To moja cársky vóla; to vám na odvetu.“ (str. 22).

Zbabelosť sa prejavila v okamihu, keď sa slovenskí junáci vrhli na rímske vojsko:

No, dokáž teraz, či máš toľko sily v meči, koľko pýchy vo tvojej, cáre, bolo reči.

Ale ten nie! – zbroje sa bojí podľa duša: a tu ti o slobodu dobrý ľud pokúša.

Skočil medzi stráž svoju cár bledý od strachu (str. 22).

Chalupka ukončí báseň bojom, v ktorom je slovenský národ na hlavu porazený, avšak nezabudol ani tu do svojich veršov zakomponovať, že padnúť za národ je vlastne pocta:

Hynú i naši, hynú, ale s'á víťazi! Žiadna rana zvuk bólu z úst im nevyrazí;

vd'áčne lejú vernú krv po osudnom poli; oj, veď padnúť za národ - oj, veď to nebolí! (str. 24).

Ale predsa, morálnymi víťazmi v nerovnom boji sa stávajú nebojácni junáci a rímsky cisár len s hanbou ráta svojich mŕtvych vojakov.

V básni nájdeme okrem hlavnej myšlienky - boj za právo a slobodu národa, aj vzletné lyrické miesta o kráse vlasti medzi Tatrami a Dunajom. Týmto autor vyjadruje krásu Slovenska, na ktoré je patrične hrdý. Ďalej autor využil okrem opisu, veľa protikladov: *sloboda - otroctvo, spravodlivosť - krivda*. Často sa vyskytujú slová *boh - boží*, ale predovšetkým v spojeniach, že boh je na strane utláčaných, na strane národa bojujúceho za slobodu. Z toho my vyplýva, že Chalupka vedome využil aj náboženskú vieru ľudu pre svoj ideový zámer. Stretávame sa tu so symbolom slobody - orol, s prirovnaním slovenských junákov k orlom, s metaforou - *svieti pevný hrad, to vlasť ich, to kolíska dávna synov slávy*, zvukomalebnosťou - *Duní Dunaj a luna za lunou sa valí*.

Chalupka v básni použil združený rým (aabb) a 13-slabičný verš.

Báseň *Mor Ho!* sa dostala do povedomia ľudu v tých časoch, ale aj v časoch ďalšieho národného utlačania. Stala sa heslom partizánskych oddielov v Slovenskom národnom povstaní.

Tak ako som už na začiatku napísal, báseň je písaná zrozumiteľne, sprevádza slovenský národ jeho životnou cestou. Autor používal výrazy, ktorým som hneď nerozumel, napr. *zasurmili surmity*, ale po prečítaní ďalších riadkov som pochopil, čo tým autor myslel. Báseň je bez nudných úvah autora, dá sa v nej podľa mňa vycítiť napätie a konflikt. Má dramatický spád deja, rýchly sled obrazov a pátos v spojení s ideou slobody a demokracie. Aj keď dejový základ vychádza z historických udalostí, podľa mňa však autorovi nešlo o historickú vernosť, ale o oslavu hlbokého vlasteneckého citu.

Vystihuje predstavu národnej hrdosti, odvahy. Aj vo mne autor vyvolal pocit hrdosti na to, že som Slováč. Je to skutočne dielo, ktoré nech si ho prečíta ktokoľvek, musí ho hneď osloviť a zároveň, čo to napovie a samotnom autorovi. O jeho celoživotnej láske k vlasti a boja za materinský jazyk, národnú hrdosť a slobodu, čo bolo hlavným cieľom štúrovskej generácie.

Bibliografický údaj o diele:

Chalupka, S.: *Mor ho!*. Bratislava : TATRAN, 1968.